

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

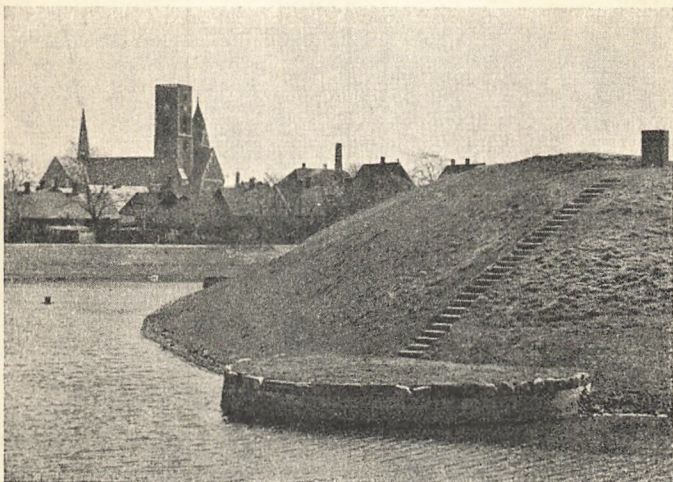
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

NATIONALMUSEETS BLAA BØGER

RIBERHUS SLOTSBANKE

AF

CHR. AXEL JENSEN

GYLDENDAL · KØBENHAVN

NATIONALMUSEETS BLAA BØGER

RIBERHUS SLOTSBANKE

AF

CHR. AXEL JENSEN

GYLDENDALSKE - BOGHANDEL - NORDISK
FORLAG - KØBENHAVN - MCMXXXII

UDGIVET MED TILSKUD FRA
RIBE TURISTFORENING

—

OPLAG: 1500 EKSEMPLARER

—

KLICHEERNE UDFØRT AF
NORDISK REPRODUKTIONSANSTALT

—

PRINTED IN DENMARK
GYLDENDALS FORLAGSTRYKKERI
KØBENHAVN

Følger man fra Domkirken Grønnegade eller en af de andre Gader mod Nord, kan man ikke gaa fejl, efter faa Minutters Gang er man ude ved Voldstedet af Riberhus, Stadens Forpost mod Nordvest. Hvor Byens Husrækker slutter, hæver en grøn, græsklædt Banke sig over en bred, vandfyldt Grav. Hverken Ruiner eller Træer rager op, Bankens Kontur brydes kun af Mindesmærket for Dronning Dagmar og af en nymodens Murpille, rejst af Geodætisk Institut.

Ikke andet, vil mange sige. Og dog er Stedet skønt. Ribes Særpræg, Sammenspillet mellem den gamle Kulturby og det omgivende Englandskab, føles særlig intenst, naar man staar paa Bankens Top. Til den ene Side flokker Stadens røde Hustage og grønne Haver sig om Domkirken, hvis Kæmpetaarn spejler sig i Gravens Vande. Og til den anden Kant glider Blikket uhindret ud over de lave, uvejsomme Marskenge indtil deres Møde med Horisonten. De to Billeder forenes under samme mægtige Himmel med drivende Skyer. Man ser ikke Vesterhavet, men man føler dets Nærhed. I gamle Dage, før Havdiget blev rejst, kunde Bølgerne i Stormflodstider naa helt op til Staden „yderst i Riget og udsat for Vandflod“.

HISTORIEN

Gennem Aarhundreder har Borgen været en Forpost ikke blot for Byen, men ogsaa for hele Riget. Dens Historie taber sig i Middelalderens Tusmørke. Naar en slesvigsk Geograf paa Christian 4's Tid vilde vide, at Riberhus blev grundlagt i Aaret 1115 af Kong Niels, var det kun Gætterii. Men her ved Danmarks Brügge, den driftige Handelsstad, hvor allerede Knud den Store og Svend Estridsen lod præge Mønt, har Landets Herskere sikkert tidligt rejst en Borg, og Niels er virkelig den første Konge, der vides at have været i Ribe. 1127 fejrede han sin Søn Magnus' Bryllup her, „hvor Havnen vrimler af Skibe, som fører al Verdens herlige Varer ind til Staden“ (Saxo).

Da hans Modstander og Efterfølger Erik Emun 1137 var myrdet, blev han begravet i Domkirken. Derefter tier de skrevne Kilder i næsten et Aarhundrede om Kongehusets Forhold til Staden. For at faa nogen Besked maa vi lytte til Folkeviserne. De digter om Liden Kirsten, som den onde Dronning Sofie vilde have begravet under Ribe Gade, især knytter de til Ribe den blide Dronning Dagmars Navn *).

Da hun kom til Danmark, kastede Skibet Anker for Manø, og hun blev ledet til Riberhus, hvor hun krævede sine Morgengaver: Biskop Valdemars og alle Fangers Frigivelse. Skønnest er Visen om hendes Død.

Dronning Dagmar ligger i Ribe syg
til Ringsted monne de hende vente,
alle de Fruer, i Danmark ere
dem lader hun til sig hente.

Udi Ringsted hviler Dronning Dagmar.

*) Dagmar havde i Daaben faaet Navnet Margareta, men hendes tjekkiske Navn var Dragomir, den fredsæle; Dagmar (Dagens Maar

Enhver Dansk kender Digtet: Kvindernes Hjælpe-
løshed i Barselstuen, Kong Valdemars fortvivlede
Ridt fra Skanderborg (eller var det Gullandsborg?),
først hundrede Mand, tilsidst — over Riber Bro —
den Herre alene, medens Dronningen dør i Kirstens
Arme, Sørgekarens Bøn og Dagmars stakkede Op-
vaagnen:

Havde jeg ikke mine Ærmer om Søndagen snørt,
og ikke Striger*) paa sat
da havde jeg ikke i Pinen brændt
og hverken Dag eller Nat

Dronningen sig under Øjen strøg
hendes Kinder gjordes meget hvide,
„nu ganger Himmeriges Klokker for mig
jeg maa ikke længer bie.“

Udi Ringsted hviler Dronning Dagmar.

Folkeviserne er som bekendt Danseviser, sungne af
Slægt efter Slægt, forvanskede og sammenblandede
gennem 3—400 Aar, inden de blev nedskrevne i ind-
byrdes afvigende Texter, og nu umulige at genskabe i
deres oprindelige Form. Fra første Færd er de heller
ikke nøgterne historiske Beretninger, men Digte, der
maler med det hvideste hvidt og det sorteste sort. Vir-
keligheden bag dem kan vi kun ane som et flimrende
Drømmesyn. De magre Krøniker fra Valdemar Sejrs
beretter blot, at Dronning Dagmar døde 24. Maj 1212,
ingen siger, hvor det skete. Men skulde Visetraditio-
nen alligevel ikke have Ret? Den tjekkiske Prinsesses
Vej til Danmark fra Meissen, hvor hendes tyske Moder
boede, kunde netop føre hende ad Elben langs Sønder-
eller Mø) hed hun her i Landet „for hendes Vænhed“, siges det i
en næsten samtidig Aarbog.

*) Guldindvirkede Stykker, vist de dengang moderne Hængeærmer.

jylland Vestkyst til Ribe, og sikkert er det, at hendes Søn, den unge Valdemar, der døde for Faderen, sytten Aar senere (1229) fejrede sit Bryllup med Eleonora af Portugal her i Staden, hvor Kongen paa den Tid havde sit vigtigste nørrejydske Møntsted.

En mærkelig Blanding af Digt og Virkelighed er ogsaa Riberhusvisen, den muntre Sang om Borgens Erobring:

Der gaar Dans paa Riber Gade,
Slottet det er vundet,
 der danse de Riddere baade fro og glade,
for Erik, Kongen hin unge.
Med dem saa var de!

Der gaar Dans paa Riber Bro,
 der danse de Riddere med udhugne Sko.

Saa følger en Opregning af de dansende Herrer og Damer, adelige Navne, som for en Del tilhører Tiden ved Aar 1400. Og derefter:

Ranild Lange udi Dansen sprang
 begyndte en Vise og for dennem sang.

Op da stod hun Spendel-Sko
 og hun gav Ranild Lange sin Tro.

Hendes Haar det var i Silke flet,
 hun traadte for alle den Dans saa let.

De dansed dennem paa Slottet ind,
 med draget Sværd under Skarlagens Skind.

Aldrig saa jeg en Ridderdans
Slottet det er vundet
 vinde saa Slotte med Rosenkrans
for Erik, Kongen hin unge
Med dem saa var de.

Det har været en Sang for unge danselystne Hjerter i de lyse Sommernætter! Som i faa andre Viser genoplever vi her Kædedansen, der den Dag i Dag er Færingernes Nationaldans. Og dog ligger der sikkert en dyster Virkelighed bag de muntre Ord, Broderstriden mellem Valdemar Sejrs og Bengerd's Sønner, der brød ud straks efter den gamle Konges Død. I denne

Folkevisedans. Kalkmaleri i Ørslev Kirke, Sjælland.

Kamp kom ogsaa Ribe med. 28. April 1247 erobrede Hertug Abel Staden, men Kong Erik Plovpenning vandt den tilbage allerede 3. Juni. Til denne sidste Begivenhed, og kun til den, passer Visens Omkvæd.

1259 døde Kong Kristoffer I i Ribe, hvor han blev begravet i Domkirken; Datiden mente, at en fjendtlig sindet Gejstlig havde givet ham Gift. De følgende Konger, Erik Klipping og Erik Menved, har udstedt adskillige Breve i Byen. Men første Gang, Borgen udtrykkelig nævnes, er 1319, i Kristoffer 2.s haarde Haandfæstning, da han maatte forpligte sig til at nedrive de kongelige Fæstninger i Nørrejylland med Undtagelse af tre, Ribe, Kolding og Skanderborg. Anden Gang er 1330, da Kristoffer 2., som satte hele Landet overstyr, blandt andet ogsaa maatte pantsætte Ribe By og Slot til Grev Gert af Holsten; i Mellemtiden havde først en Stormand, Marsken Ludvig Albrechtsen, og derefter den anden holstenske Greve, Johan den milde, haft Magten i Ribe.

Det er sikkert de holstenske Magthavere, som har givet Borgen sit Navn Riberhus; paa Datidens Platysk betegner Ordet Hus et befæstet Slot, og Navnet dukker op, da Niels Ebbesen havde dræbt den kullede Greve, og da Valdemar Atterdag begyndte at samle og genrejse Danmark efter Fornedrelsen. Holstenerne maatte slippe deres Tag i Nørrejylland; 1340 overtog den sønderjydske Hertug Ribe, hans Søster Helvig skulde ægte den unge Konge, og Indtægten af *Riberhus* med By, Told og Mølle skulde være en Del af hendes Medgift. Alligevel varede det tretten Aar, inden Valdemar Atterdag var naaet saa vidt, at det lykkedes ham helt at indløse Ribe fra sin Svigerfader (1353). Kongen har utvivlsomt glædet sig over Generhvervelsen, thi begge de følgende Aar stævnedes han sine Mænd til Møde i Ribe. Men endnu en Gang vendte Lykken sig, da Valdemars Fjender samlede sig imod ham, og han maatte drage i Landflygtighed. Hans Lensmand paa Riberhus, Valdemar Sappi, som han havde søgt at gøre til en af de mægtigste Mænd i Sønderjylland, forsvandt, de holstenske Grever satte sig paa ny i Besiddelse af Riberhus, som de forlenede først til en anden slesvigsk Adelsmand, der var Sappis personlige Fjende, siden til Erland Kalf, der fra Kongens Parti gik over til Greverne. Han sad kun faa Maaneder paa Borgen, thi da Kong Valdemar 1373 vendte tilbage til sit Rige, maatte han underkaste sig og afgive baade Ribe og to andre Slotte til Kongen, der haanede ham med Ordene: „Ter Dage, (d. v. s. hvilke Tider!) det er en god Kalv, med to Huse stak den af, som en Stud kommer den igen med tre“ *).

*) Efter Holstenerpræstens Krønike. Arild Huitfeldts mere bekendte, men langt senere Gengivelse lyder: „Kalv er en god Ko, ifjor gik han bort som en Kalv, nu er han som en god Ko kommen igen med to“.

I de følgende 250 Aar var de danske Konger nu uantastet Herrer paa Riberhus. Dronning Margrete holdt Raadsmøde i Ribe 1407, da hendes udvalgte Efterfølger Erik af Pommern fejrede sin Søsters Bryllup med Pfalsgreven af Bayern, Kong Erik lod her Nørre- og Sønderjylland udstede et Vidnesbyrd om

Erland Kalfs Segl.

Valdemar Sappis Segl.

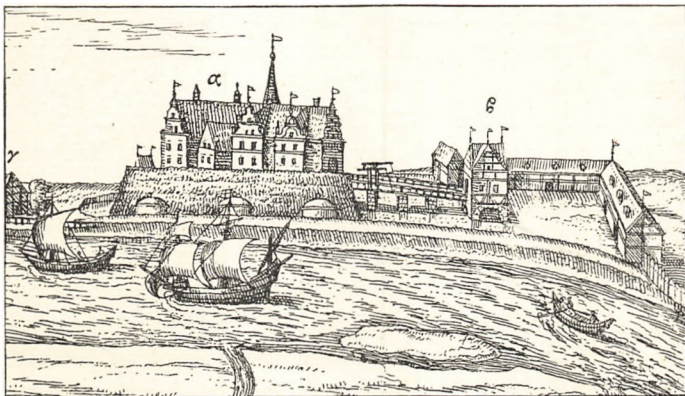
Danmarks Ret til det omstridte Sønderjylland, og da det gik galt med hans Kamp, forsøgte han 1428 at forbedre Slottets Befæstning. Kong Kristoffer af Bajern kronedes 1443 i den By, hvor hans Forældre havde holdt Bryllup. Paa et stort Møde i Ribe 1460 anerkendtes Kristian I som Landsherre i Slesvig og Holsten. Der er Tegn til, at Slottet nu begyndte at blive for lille; Begivenheden 1460 proklameredes fra Byens Raadhus, og da Kong Hans 1513 paa sin sidste Jyllandsrejse opholdt sig i Ribe, boede han hos en Borgmester. Men hans Dronning, Kristine, vides dog at have besøgt Slottet, og da Frederik I havde vundet Magten, modtog han 1524 paa Riberhus det norske Rigsraads Sendemand og underskrev sin Haandfæstning for Norge.

Endnu Christian 3 kom atter og atter til Slottet, og

da han efter Grevefejden nyordnede Landets Forsvarsvæsen, sørgede han ogsaa for Riberhus. 1537 skulde Materialerne fra Ribe Johanitterkirke efter dens Nedbrydning forvares til Slottets Bygning. I Oktober 1543 befaledes det Lensmanden at forfølge og færdiggøre Arbejdet, „at du intet Umag sparer at age Jord og føre Befæstning ind paa samme Slot, især i haard Vinter“; Bønderne skulde tilholdes at gøre Arbejdet, og siden kunde Volden og Befæstningen jævnes og lægges. Det følgende Aar krævedes Bistand af Domkapitlets Bønder. 1545 bestiltes en Masse Bygningstømmer fra Baa-hus i Halland. 1547 laante Kongen Ribe Bys Teglovn paa to Aar til Slottets Brug, og samme Aar maatte Domkapitlets Bønder køre hver et Læs Tømmer dertil; selv fra det fjærne Nørvang Herred ved Vejle gjorde hver Bonde 6 Dages Pligtarbejde paa Riberhus. 1549 skulde alle Bønder og Tjenere i Ribe Len møde med Skovl og Spade, og der skulde hugges Bøgetræ til Hjulbører.

Vi har hverken Billeder eller Beskrivelser af Slottets Anlæg og Bygninger i Middelalderen. Først i en Bog, der udkom i Køln 1588, finder vi et Kobberstik af Ribe, som ogsaa viser os Slottet, og i Lensregnskaberne for de følgende Aartier er der adskillige Oplysninger om Bygningerne og deres Anvendelse, fyldigst i en Synsforretning fra 1639, optaget efter Lensmanden Albret Skeels Død. Men da stod det gamle Slot allerede paa Hæld.

Christian 3.s utvivlsomt meget omfattende Arbejder blev det sidste alvorlige Forsøg paa at modernisere Riberhus. Den bygningskyndige Christian 4, der som ung Mand besøgte Stedet, skrev i Aaret 1600, „at baade Husene i sig selv er meget uordentlig byggede,

Riberhus 1588. Efter Brauns „Theatrum urbium“. Dette eneste eksisterende Billede af Slottet er meget mangelfuldt. Tegneren har ikke haft Begreb om Perspektiv. Han har vendt og drejet Bygningerne for at faa saa meget som muligt med. De tre lave Hjørnetaarne ser ud, som de ligger paa samme Side af Banken.

der de førstegang er byggede, og derhos meget forfaldne.“ Den haarde Dom er forstaaelig nok. Bygningerne var for smaa til at huse det kongelige Følge og havde knap nok passende Værelser for den adelige Lensmand, og Fæstningsværkerne forældedes hurtigt. De smaa Borge, som havde spillet saa stor en Rolle i Middelalderens Krige, kunde vel med faatalligt Mandskab holde Stand mod Ryttere, Bueskytter og oprørske Bønder, men Krudtvaabnene, især de malmstøbte Kanoner, blev dem efterhaanden for stærke.

Det viste sig i Christian 4.s sidste Svenskekrig, da Slottet gentagne Gange blev besat af Svenskerne og generobret. Da Fjenden i Januar 1644 kom til Ribe, havde Slottet næppe dansk Besætning, og Byen overgav sig uden Kamp. Svenskerne udbedrede Slottets Fæstningsværker, men blev derefter angrebet af dan-

ske Tropper, som skød med Kanoner, der var opstillede paa Domkirkens store Taarn, saa at de fremmede maatte overgive sig paa Naade og Unaade (29. August). I November kom Svenskerne igen og bésatte Slottet med 140 Mand, men overlegne danske Tropestyrker under Anførsel af Prins Frederik, den senere Kong F. 3) løb tre Gange Storm paa Slottet, indtog det og nedhuggede næsten hele Besætningen (30. December). Under disse Kampe led Bygningerne slem Overlast, og værre blev det sikkert i den følgende Svenskekrig 1658—60, under hvilken vi intet høre om Slottet, selvom Byen først blev besat af Karl 10. Gustavs Tropper og siden af de polsk-brandenburgske Hjælpetropper, der hærgede og plyndrede lige saa godt som Fjenderne. Efter 1660 var Slottet ialfald ubeboeligt. Den sidste Lensmand og første Amtmand, Feltherren Greve Hans Schack til Schackenborg, foretrak under sine Ophold i Ribe at bo paa sin Privatejendom, Korsbrødregaard (nu Bispegaarden), og i Løbet af faa Aartier sank de forladte Slotsbygninger i Grus.

Det fremmede i høj Grad deres Ødelæggelse, at de hensynsløst brugtes som Stenbrud. Efter at man først havde taget Syn paa, hvad Tømmer der kunde være tjenligt til anden Bygning, gik man i 1680'erne løs paa Murene. S. Katrine Kirke fik foruden Tagsten 20.000 Mursten. Manø Kirke 10.000 og Lintrup Kirke i Sønderjylland andre 10.000 Mursten. Allerede 1688 kunde en Ribe Poet, Mads Pedersen Rostock, skrive i sin rimede Beskrivelse af Byen:

Det gør mig ondt at see det smukke Slot
saa ødelagt, som før har boden Fjenden Spot,
thi nu det faste Slot er til en Stenhob blevet
jeg derfor og derom ej gider mere skrevet.

1692 foreslog Amtmanden at lade Murresterne rive helt ned, da Stenene smuldrede og blev stjaalet. Selv langt senere fristede Stenhobene paa lignende Maade. Det hjalp end ikke, at Slottets „Rudera“ sammen med Ladegaarden 1751 erhvervedes af det Maturinske Legat for Fattige, som bestyredes af Stiftamtmanden og Biskoppen. Tværtimod, en energisk og dygtig Stiftamtmand, der særlig interesserede sig for Anlægget af de nye Landeveje, indsaa, at man her kunde finde det Materiale, som det ellers var saa vanskeligt at fremskaffe i den stenfattige Egn. Det begyndte i 1790'erne, da man anlagde Chausséen Syd for Byen, og det blev ikke bedre ved Aarhundredskiftet 1800, da Hovedlandevejen Nord for Byen blev ordnet; saa grundigt gik man til Værks, at man opbrød Murstenene helt ned til de underste Grundsten og opsamlede Brosten i Slotsgaarden. Endnu 1830—33, da Koldingvejen blev anlagt, hentede man Materialer fra Slottet og ødelagde især Murene om Bankens Fod. Glemselens Græstæppe kunde uhindret brede sig over hele Tomten, og Steen Steensen Blicher skrev med Rette: „Ridderalderen er længst forsvunden, og saa er Ribe Slot, Gravene er rørtækte Moradser og Tomten Faaredrivt“. Men der var enkelte Ripensere, der i det stille harmedes over Vandalismen. Adjunkt P. T. Hanssen ved Latinskolen gjorde sig fortjent ved at nedskrive en grundig Beretning om de skete Ødelæggelser, og samme Skoles Rektor udgav nogle „Historiske Efterretninger om Riberhuus“, der ganske vist afholder sig fra enhver Ytring om de sidste Begivenheder. Stemningen var ved at vende sig. Langsomt veg Rationalismens Nytteideal for Romantikens Sværmeri. Hvad Grundtvig og Ingemann har betydet, er det knap nødvendigt at nævne; i den natio-

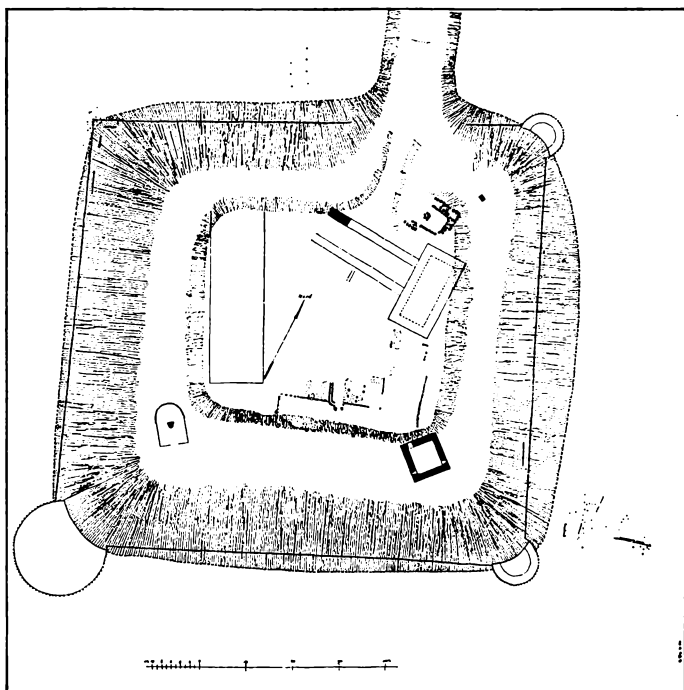
nale Genrejsning blev Danmarks Historie i Oldtid og Middelalder atter levende for Folket og Dronning Dagmars Navn knyttedes paany til Ribe Slotsbanke.

I mer end tohundrede Aar havde ingen dansk Konge besøgt Riberhus, men nu kom Frederik 7 for at grave efter Fortidens svundne Minder. Besøget var sikkert kun kort og Resultatet meget ringe, og siden syntes Slotsruinerne for ødelagte til at friste den arkæologiske Videnskab. Faarene fik Lov til at græsse uforstyrret paa Banken, indtil Dagmar-Statuen (af Anne Marie Carl-Nielsen) blev opstillet 1913. Og Tagrørssivene trivedes i Gravene, som blev saa tilgroede, at man kunde spadserere over dem paa Kryds og tværs.

1939 overtoges Slotsbanken af Ribe Turistforening, og i Verdenskrigens og Nødhjælpsarbejdernes Aar 1940—41 tilvejebragte den med Statens Støtte Midler til en Oprensning af Gravene og en Planering af Bankens Overflade, der gik Haand i Haand med en Undersøgelse af Slottets Ruiner. Denne Gang har Resultatet oversteget Forventningerne. Selv paa et saa ødelagt Voldsted som Riberhus kan man med Spaden i Haand gøre Iagttagelser, der forklarer og supplerer den skrevne Historie.

VOLDSTEDET OG RUINERNE

Riberhus ligger sikkert paa sin ældgamle Tomt, der har nøje Sammenhæng med Ribes Byplan. Ligesom selve Staden og Domkirken er groet op paa smaa Højninger mellem Aens Forgreninger, saaledes er Borgen lagt paa Nordspidsen af disse lave Sandbanker, netop i Vinklen mellem Aaløbene, inden de igen flyder

Grundplan.

Nu synlige Mure og Kampesten er viste sorte, jorddækkede og nedrevne Mure som Streger, Rester af Brølægning svagt prikket.

En Pil i Slotsgaarden angiver Nordretningen.

Ved Bankens ydre Hjørner: de tre bevarede *Runddele* (S. 16). Stregerne mellem dem antyder den nu ødelagte, jorddækkede Mur, der har kantet Banken ud mod Graven (S. 18).

Nærmest Opgangen og Bankens Nordhjørne med Geodætisk Instituts Mærke: *det store nordre Hus* med Porten, Fruerstuen og Kongens Kammer (S. 20).

Langs Sydvestsiden: det helt forsvundne *Borgestue- og Bryggershus* (S. 23). Langs Sydøstsiden: lettere Smaabygninger med *Rendesten og Afløb* (S. 23-24).

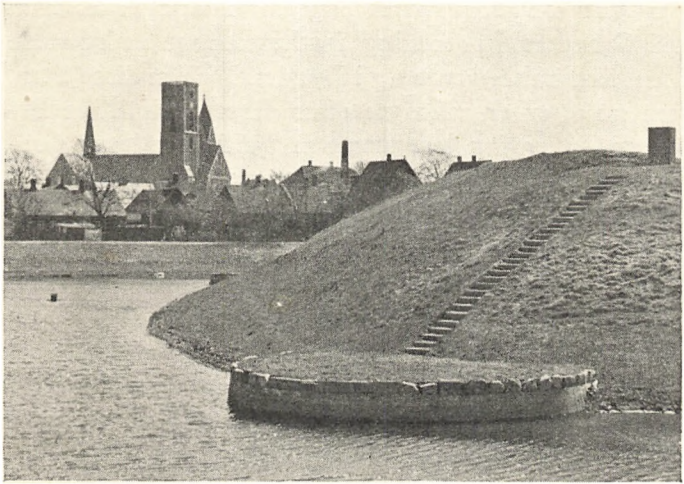
Ved Bankens Sydhjørne: *Dronning Dagmars Statue*.

Ved Østhjørnet: *Skriverstuehuset*, nu overdækket (S. 25).

sammen, paa et strategisk gunstigt og betydningsfuldt Sted, værnet af rindende Vand og beherskende Indsejlingen til Byens gamle Havn langs Skibbrogade. Borgen og Stadens Sammenknytning synes saa nær, at selve Ribe By med dens nu forsvundne Byporte og Fæstningsværker maa have været en Slags Forborg for Slottet. Af Bispestadens mange kirkelige Bygninger har baade Johannitterklosteret og S. Clemens Sognekirke ligget tæt ved Borgens Fod.

Som Voldstedet nu fremtræder, er det firkantet, næsten et Kvadrat, hvis Vinkler peger nogenlunde mod de fire Verdenshjørner; Dagmarstatuen staar paa Firkantens Sydspids. Gravenes Ydersider, især de vestre, er tydeligt nok skaaret ned i det naturlige Terræn, medens det udgravede Sand er brugt til at forhøje selve Slotsbanken. Nedskaaret i Terrænet er ogsaa en Sænkning, der peger ind mod Borgbankens Sydspids; den er nu udtørret, men har tidligere ledet Vandet fra det sydligste Aaløb ind i Borggraven. Denne Kanal har hjulpet til at spærre Adgangen fra Sydvest. Tidligere maatte baade Venner og Fjender for at komme ind paa Slottet følge Vejen fra Grønnegade, passere Dæmningen langs det nordre Aaløb og svinge om Gravens Nordhjørne for at naa frem til Broen, der midt for Bankens Nordvestside førte op til selve Slottet, netop der, hvor Adgangen stadig findes. Men denne Passage har i Krigstider ikke været saa let som nu.

Nederst ved Slotsbankens Spidser ses runde, nu jorddækkede Fremspring, Levninger af svære Hjørnetaarne, *Runddele* eller Bolværker (se Grundplan S. 15). Den søndre, hvis Tværmaal er næsten 20 m, er dobbelt saa stor som de andre, hvad der oplyser, at man ved dens Anlæg har ventet Angreb fra Syd. Men ellers har

Voldstedets nordre Hjørne.

de alle fire været byggede paa samme Maade, selv den nordre, der nu er næsten helt ødelagt. Nederst i de andre, under Gravens Vandspejl, gemmer der sig en kunstfærdig Pilotering, bestaaende af Træstammer, nedrammede i hundredvis tæt ved Siden af hinanden; de omfattes øverst af en ydre Cirkelramme, svarende til Taarnenes Omkreds, og deles i Grupper af Bjælker, der er lagt som Radier i Cirklen omtrent for hver Meter af Omkredsen. Over hele denne Træflade er der støbt en fast Murblok af Kalkmørtel og Munkesten (godt $\frac{1}{2}$ m høj), som har baaret de egentlige henved 2 m svære Taarnmure. Murværket har været af Munkesten i moderne Skiftegang, men nederst har det haft en Beklædning af Stenkvadre, der naturligvis har været stærkt efterstræbte under Slottets Nedbrydning. Da Resterne af Runddelene blottedes 1940—41, saa man

kun Aftryk af Kvadrenes Bagsider i Murværket, men ved Gravenes Oprensning fandtes mange nedstyrtede Sten, som havde gemt sig i Dyndet. Mellem disse Sten, som nu atter er anbragte efter deres oprindelige Bestemmelse, er der flere mægtige, indtil 2 m lange Granitblokke, tilhuggede efter Taarnmurenes ydre Runding. Men talrige mindre Kvadre er tagne fra nedbrudte romanske Kirker; de har Profiler af lignende Art, som ses paa Domkirkens Sokler, enkelte har hørt til en Korrunding (Apsis), og ligesom i Domkirken er der ikke blot Kvadre af Granit, men ogsaa enkelte af Weser-Sandsten, et Byggemateriale, der blev sejlet her op til Ribe sammen med den rhinske Tufsten, som brugtes i Kirkemurene. Da Reformationen havde sejret, var der nok af overflødige kirkelige Bygninger i Staden; tre Klostre, fem Sognekirker og adskillige Kapeller blev nedlagt og de fleste af dem hurtigt nedbrudte, og til Slottet kunde man især hente Kvadre fra Nonneklosterets Kirke S. Nicolai, der laa paa Jernbanestationens Tomt; dette Kloster blev nemlig 1537 taget til Ladegaard for Slottet. Ogsaa paa anden Maade viser Byggemaaden, at disse „Bolværker“ stammer fra Christian 3.s Tid. Slige svære, lave Hjørnetaarne findes paa flere andre Slotte, som han har ombygget, f. Ex. Sønderborg og Malmøhus, og de tilhører den sidste Periode af den middelalderlige Befæstningskunst, da man endnu regnede med, at Murene kunde modstaa Kanonkugler. I Bolværkernes Indre har der staaet Skyts, som gennem Skydeskaar har kunnet bestryge Slottets Flanker og Gravenes Ydersider. Paa Billedet S. 11 ses, at Højden ikke har været stor (vel omtrent Halvdelen af Voldens) og at Taarnene har været overdækkede med kuppelagtige Hætter.

Østre Runddel under Udgravning 1941.

Alle de fire Bolværker har været indbyrdes forbundne med en Mur, der ligesom Taarnene rejste sig direkte op fra Gravens Vande. Den er nu helt forsvundet, og Tømmeret, hvorpaa den har hvilet, er skjult under Voldskrænterne; kun i Sydvestsiden skimtes i Græsset en enkelt fast Murrest. Den har været muret paa samme Maade som Hjørnetaarnene og rimeligvis haft samme Højde, og den prises af Ribe Forfatterne fra 1500'erne som stor og imponerende. Naturligvis har ogsaa disse lodrette Mure skullet gøre det vanskeligt for Fjenden at storme Slottet.

Gravenes Ydersider har været sat med Kampesten, hvoraf enkelte er genfundne lige ved Enden af Grønne-gade. Afstanden mellem disse Sten og Bankens Fodmur er 32 m, saa at Gravene har været adskilligt bredere end nu.

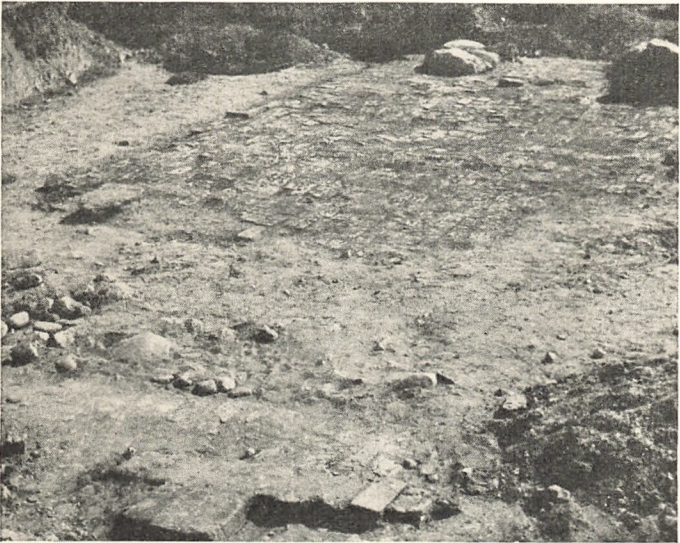
Paa Billedet S. 11 ses et yderste Porthus, som stod

for Enden af Grønnegade, og naar man var drejet omkring Gravens Nordhjørne, kom man til en lille Staldgaard med to Staldlænger, hvor Slottets Besætning og dets Gæster kunde opstalde Hestene, samt et Porthus ved Broen, alt lette Bygninger af Bindingsværk uden særlig Betydning for Forsvaret og nu forlængst forsvundet uden at efterlade sig synlige Spor.

Forsvundet er ogsaa selve *Broen*, hvis Trædække hvilede paa otte høje Murpiller og tæt inde ved Slottet kunde hejses op som Vindebro. Den blev ombygget 1583, og i Slottets Nedgangstid styrtede Broen 1643 sammen med mange der forsamlede Mennesker. Ved de sidste Udgravninger har man undersøgt Piloteringen under een af de forsvundne Bropiller, der har haft et Omfang af $5 \times 1,7$ m. Iøvrigt dækkes Pæleværket af den nuværende Adgangsdæmning.

Fra Broen svingede Vejen, ligesom Gangstien nu, ad en Sænkning i Voldskrænten op til Slotspladsen. Dennes Jordsmon, der stiger mod Syd, omgives af et Par Meter høje Randvolde, som naar deres største Højde (8 m over Graven) paa Sydspidsen, ved Dronning Dagens Statue.

Ud mod Indkørslen laa Slottets *store nordre Hus* (Grundplan S. 15), hvorigennem Porten førte ind til Slotsgaarden. Af denne Slottets fornemste Bygning, der havde Længderetning Øst—Vest, er kun levnet en lille Stump af Nordsiden, staaende i Inderkanten af Randvolden til højre for Opgangen. Dette Murstykke er 1,75 m. svært, muret af Munkesten i Munkeskifte, og det staar direkte paa Jorden næsten uden Grundsten, blot paa en „Brolægning“ af ganske smaa Kampesten og Murbrokker. Husets Bredde kunde dog nøje bestemmes, fordi man ved Udgravningen 1941 genfandt Mur-

Portfløjens Murstensgulv under Udgravning 1941.

stensgulvet i nederste Etage samt svage Rester af Portens Stenbro. Gennemkørsleens næsten helt forsvundne Sidevægge var ikke funderede under Murstensgulvet, og adskilligt tydede paa, at Porten først senere var skaaret igennem Bygningen, udenfor hvis Sydmur der staar en nu jorddækket Murstensvange.

Porthuset var sammenbygget i Vinkel med en østre Tværfløj, som har haft Længderetning i Nord—Syd, og hvis anselige Grund af raa Kampesten gemmer sig dybere under Grønsværen. Og til Nordenden af denne Tværfløj slutter sig endelig en firkantet, taarnagtig Udbygning tæt ude ved Bankens Nordspids (med Generalstabsmærket), der ligeledes har rejst sig over en mægtig Kampestenssyld, hvis Rester nu er blotlagt, indtil fire Lag Sten over hinanden.

Om Alderen af disse Bygninger kan gisnes, at de var ældre end Christian 3's Omdannelse af Slottet. Selve Porthuset maa stamme fra den senere Del af Middelalderen, vel snarest fra 1400'erne; og den dybere funderede Tværfløj kan maaske have været ældre. Men „Nordtaarnets“ svære Kampestenssyld er dog ikke en Levning af den allerældste Borg, da Mellemmurmmene mellem Kampestenene er udspækkede med Murstensbrokker.

Om Bygningernes Indretning og Brug i Slottets senere Tid oplyser Beskrivelsen fra 1639, at „det grundmurede Hus, som Porten gaar igennem“ var to Loft højt. Over Porten og Kælderen (vi vilde sige Stueetagen), fandtes „Lensmandens Fruerstue“, der havde fire store Vinduer, og et Sengekammer med et Vindue; i næste Etage var der flere mindre Kamre. Ved Porthuset stod et Taarn, der indeholdt en Trævindeltrappe op til de øvre Etager og ligesom selve Porthuset var tækket med Bly, medens Slottets andre Bygninger var teglhængte. Skønt Taarnet var „muret af Grund“, er der ikke fundet Levninger deraf. „Ud af Fruerstuen“, siges der videre, „findes et Hus udbyggt“, ligeledes med Kælder og to Stokværk højt; i det nedre fandtes en hvælvet Stue, der 1604 blev brugt til Rettergangsklokale og senere til Fængsel og derfor havde Jærnstænger i sine fire Vinduer; i det øvre var „Kongens Stue“, ligeledes med fire Vinduer og desuden med Skorsten (Kamin). En „Kvist“ (en lille Udbygning) paa den nørre Side udi Fruerstuen indeholdt et Par mindre Kamre. I et grundmuret Hus paa den venstre Haand ved Porten var „Mælkehuset“ med Skorsten (Ildsted) og i øvre Etage Pigernes og andre Kamre. Med absolut Vished lader disse Lokalteter sig ikke stædfæste, men det er

dog sikkert, at de alle har været at søge i de forskellige Dele af det store nordre Hus.

Paa højre Haand ved Porten rejste sig et mindst lige saa anseligt, men ikke saa fornemt „stort Stenhus af Grund“, tre Loft højt, med Stegers, Borgerstue, Bryggers, Kølle og Bagerovn, medens det nederste Loft var Maltloft, Fiskekammer og Røgeloft og det øverste Kornloft, hvad der iøvrigt gjaldt Lofterne paa alle Slottets Huse. Skønt dette store *Borgerstuehus* er endnu grundigere nedrevet end Slottets andre Bygninger, kan det dog med Sandsynlighed siges at stamme fra Christian 3's Tid. Thi det laa ikke solret som det nordre Kompleks, men parallelt med Borgbankens Randvold, der 1639 dækkede over dets Yderside, saa at man kun derover kunde se, at det var „meget saare revnet paa Muren langs op og ned“. Paa Prospektet S. II ses, at Huset har haft svungne Kamgavle i Renaissancestil, men ogsaa de forskellige Dele af det store nordre Hus har været prydet med lignende Gavle.

Af Gaardspladsens i Aaret 1800 oppillede *Brolægning* er der hist og her fundet Rester, som nu ses i Græsset. Interessantest er et Stykke Stenbro lige indenfor Sydøstvolden, der her har en Kantning af Kampesten med et Par Trin op til Rampen. I den simple gammeldags Stenpikning er der en meget dyb og svær *Rendesten*, som har ledet Spildevand fra Gaarden ned til et muret Kloakafløb af Munkesten, med en 70 cm høj og en Snes Meter lang Hvælving, der udmundede paa Slotsbankens Yderside, antagelig i det øverste af Fodmuren. Dette vidste man ikke, da Frederik 7 ved sin Gravning paa Slottet fandt den, og det er da ikke forbavsende, at den hurtigt forklaredes som en Inge-mann'sk Løngang. Ribedrengene krøb ind i den og

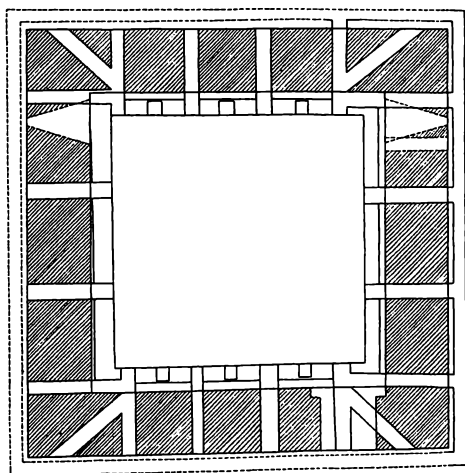
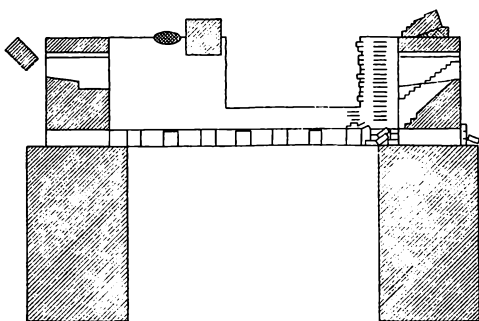
mente at have været langt, langt inde under Byen! Endnu i dette Aarhundredes Begyndelse mindedes den af gamle Ripensere, og Løngangssagnet lever endnu trods Videnskabens Nøgternhed. Lignende ganske stor-slaaede Kloaker findes paa Koldinghus og flere Herregaarde fra 1500'erne, og paa selve Riberhus har der været en tilsvarende midtvejs paa Sydvestsiden, men ogsaa den blev bortbrudt i Aaret 1800.

Maaske har disse Afløb haft Forbindelse med Slot-tets *Brønd*, der lovprises i et elegant, latinsk Digt om Ribes Mærkværdigheder, forfattet 1554 af Poeten Hans Frandsen:

Midterst en springende Brønd hidleder Vandenes Strømme
som en kyndigs Haand fordem det indrettet har.

At der skulde have været et Springvand, synes efter de stedlige Forhold utænkeligt, og senere nøjedes man ialfald med mindre. 1594 fik Lensmanden Ordre til at lade grave en Brønd og sætte den med Kampesten; hvis man ikke kunde finde Vælde vand, skulde der lægges Render ind til den fra Graven, og 1596 tillodes det at sætte Brøndens nederste Del af Mursten. Under Slottets Forfald benyttedes den af Stiftamtmanden som Iskælder, og den eksisterede endnu i Begyndelsen af 1700, 18 Alen dyb og af smukt tilhugne Kampesten, men ved Planeringsarbejderne er det ikke lykkedes at genfinde den.

Paa Gaardspladsens sydøstre Del har der staaet *lette Smaabygninger*, mest af Bindingsværk, som rummede Vognskjul, Smedje og lignende. I Tidens Løb er de sikkert atter og atter ændrede og ombyggede og har kun efterladt sig Spor i Kampestensrækker og Stumper af Murstengulve, som har strakt sig fra Rendestenen henimod Østhjørnet.

Skriverstuehuset. Snit og Plan. Maalestok 1:150.

Men i selve Østhjørnet har der dog staaet en større og meget mærkeligere Bygning, *Skriverstuehuset*. Den skildres 1639 som et grundmuret Hus „østen for Por-

ten“, to Loft højt, forneden med Kælder og foroven med Skriverstue (der havde Skorsten og tre Vinduer med Jernstænger), et lille Skriverkammer og et Sengekammer. Med denne Bygning var der atter og atter Vanskeligheder. 1593 fik Lensmanden Ordre til at lade det gamle, unyttige Stenhus, kaldet Skriverstuen, nedrive, men det stod baade 1603, da den ene Gavl var revnet, og 1616, da det befaledes Lensmanden at ombygge det. I den Anledning erklærede Synsmændene, at den gamle Mur, hvorpaa det havde staaet, var 7 Al. høj og $3\frac{1}{2}$ Al. tyk (4,4 og 2,2 Meter), og under den var der kun Sand og Ler, men ingen Slyngværk (Pilotering) eller Kampesten, hvorfor de mente, at det ikke var raadeligt at bygge paa den. Skriverstuen synes dog at have beholdt sin Plads til det sidste, og i Slottets Stenbrudsperiode har man ikke fundet ned til de svære Mure, hvorpaa Huset hvilede. De kom atter frem for Dagens Lys ved den sidste Udgravning og er nu tilgængelige som et underjordisk Rum, overdækket med et nyt Loft for at værne Murene mod Vejrligets Angreb.

Indgangsdøren, som fra Slotspladsen fører ind i Rummet, sidder paa sin oprindelige Plads, og gennem den naar vi ind paa en Rampe. Under vore Fødder ser vi ned i den dybe, mørke Kælder, der er 5×5 Meter i Kvadrat og har en Højde paa henved 4,5 Meter. Dens svære Mure er helt igennem af Munkesten, uden Kampesten i Kærnen; der er end ikke Grundsten, og Murværket hviler blot paa vandret liggende Træstammer, som Synsmændene i 1616 ikke har bemærket. De har ogsaa overdrevet Murtykkelsen, som i Virkeligheden er 2 Meter, men ellers stemmer deres Beskrivelse. Kældergulvet, der ligger nede i Dybde med Gra-

vens Vandstand, er blot Sand, og Rummet kan kun have været tilgængeligt gennem en Lem i det forsvundne Kældergulv, ligesom de mørke Fangehuller, der kendes fra middelalderlige Fæstningstaarne.

I Loftshøjde har Murene en Afsats, hvorpaa tre Loftsbjælker har hvilet. Mærkeligt nok er der ikke blot en saadan Afsats paa Murenes indvendige, men ogsaa paa deres nu skjulte udvendige Sider, saa at Murtykkelsen i den næste Etage kun er 1,25 Meter. Og lige i Etageadskillelsen findes der paa alle fire Sider et System af gennemløbende Bjælkehuller, aabne baade indad og udad og ved Hjørnerne skraat udløbende. Lignende Muraabninger kan findes i middelalderlige Fæstningstaarne, bestemte til at bære et ydre Galleri, en Skyttegang, hvorpaa Forsvarerne kunde bevæge sig bag Plankevægge, men de forekommer ogsaa i mange Kirketaarne, hvor de tjente til Anbringelse af Stilladstømmeret under Bygningens Opførelse eller ved Reparationer.

I Modsætning til denne nederste Kælder har den bevarede øvre Etage flere Aabninger. Foruden den stærkt forvitrede Indgangsdør, hvis Buestik var forsvundet, ses to skydeskaarsagtige Glugger, een paa hver Flanke side saa nær Yderhjørnerne som muligt, og muligvis har der været en tredje i det ødelagte Midtparti af Muren lige overfor Døren. De viser sig nu som fladbuede Nicher der smalner udad, saa at de firkantede ydre Aabninger kun er 16 cm. brede. Tæt ved Siden af den søndre Glug er der desuden en smal Kanal, der fra Gulvhøjde løber skraat opad og udmunder i en firkantet, 26 cm bred Aabning i samme Højde som Skydeskaarsglugger; rimeligvis har den igennem Gulvet kunnet tjene som Lufttræk fra Kælderen.

Nu er disse Aabninger dækkede af Jorden; selv Indgangsdøren ligger under Slotsgaardens Niveau. Ogsaa det underjordiske Rum blev i Slottets sidste Tid helt fyldt med Jord, og ovenpaa disse Fyldmasser har man atter bygget. Før Udgravningen maatte man fjærne en Stump af en ret svær Skillerumsvæg (af Munkesten, men i moderne Skiftegang), der hvilede oven paa Fyldmasserne og rimeligvis var opført efter Synet 1616.

Selve det „gamle, unyttige Stenhus“ er naturligvis langt ældre. Efter dets Munkeskifte, som ganske svarer til Fruerstuehuset, og dets Bueformer at dømme stammer det fra 1300 eller senest fra 1400'erne; det kan tænkes at være rejst af de holstenske Herrer eller af Valdemar Atterdag, men noget sikkert kan ikke siges herom, og paa flere Maader er dette Bygningsværk en Gaade. Det kan næppe være noget virkeligt Fæstningstaarn, da det ganske strider mod Fæstningstaarnes Art at have Afsatser i Ydermurene, som kunde lette en angribende Fjendes Stormløb. Men paa den anden Side forekommer det ellers aldrig, at man har placeret Stillsbjælkehuller lige i Terrænhøjde. Bygningen, der nu er begravet i Banken, maa oprindeligt have staaet frit, ragende op over Jorden.

Af dette Forhold kan det med Sikkerhed sluttes, at Slotsbanken i Aarhundredernes Løb har gennemgaaet store Forandringer. Christian 3's Omdannelse af Slottet maa have været endnu mere gennemgribende, end man hidtil har forestillet sig; han har ikke nøjedes med at bygge Runddelene, Fodmurene og Bryggerset, han har sikkert ogsaa givet selve Jordhøjen den Form, vi nu ser. Middelalderens Borgbanke har haft en anden Form, og sandsynligvis har den svaret til det nuværende Voldsteds nordre Del. Selv Adgangsforholdene har

sikkert ogsaa været helt anderledes. Gemt under Gravenes Vandspejl staar der mellem Bankens Østhjørne og Gangstien fra Grønnegade en Mængde nedrammede Pæle (Plan S. 15, nederst tilhøjre) som maaske er Re-ster af en middelalderlig Brodæmning.

Nødhjælpsgravningerne i 1941 gjaldt som nævnt Gravenes Oprensning og Bankens Regulering, de holdt sig til Overfladen og kunde ikke gaa i Dybden. Kongeborgens Oprindelse og dens Tilstand paa Valdemar Sejrs Tid skjuler sig endnu i Sagnets Tasmørke. Hvis Fremtidens Arkæologer engang vil søge at klarlægge disse Problemer, maa de grave dybe Snit ind i Bankens Sider. Selvom Nødhjælpsarbejderne i høj Grad har sikret og udvidet vort Kendskab til Slottets Historie, har Riberhus ikke afsløret alle sine Gaader.

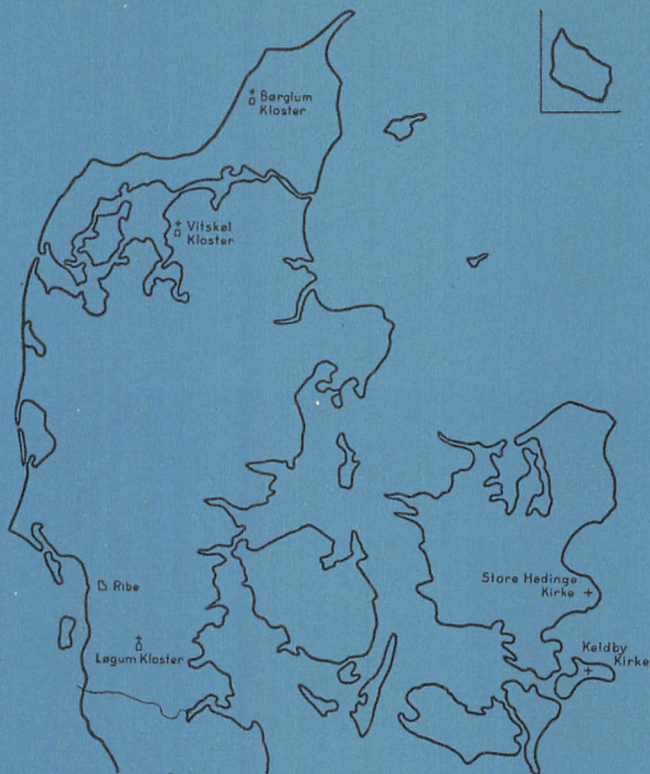
Tinkande fra Christian 4's Tid
funden i Borggraven.

L I T T E R A T U R

- I. Kinch: Ribe Bys Historie og Beskrivelse, især II, S. 468—81.
P. N. Thorup: Historiske Efterretninger om Riberhus. Ribe
Cathedralskoles Indbydelsesskrift 1835 (nu forældet).
Synsforretning 1639, trykt i Danske Samlinger. Række 1, Bind 4.
S. 90 f.
P. T. Hanssens Beskrivelse 1834. Fra Ribe Amt 1942. S. 494.
Prøvegravning 1908. Ribe Stiftstidende 27. Juni 1908.
-

- Svend Grundtvig: Danmarks gamle Folkeviser III, S. 201—18,
404—8.
Johannes Steenstrup: Vore Folkeviser 1891, S. 241—53.
Hans Brix: Vers fra gamle Dage 1918, S. 73—102.
Alsted: Vejle Amts Aarbog 1912, S. 158—75.
-

Smaafund fra Udgravningerne findes i den antikvariske Samling,
Hans Tavsens Hus (ved Domkirken). Blandt de mærkeligste
Genstande er et Par smaa Skaar af et emaljemalet Drikke-
glas fra o. 1275, tilvirket i en af Syriens Kystbyer, kort før
de sidste Rester af de frankiske Korsfarerriger i Palæstina
og Syrien blev generobret af Muhamedanerne.

NATIONALMUSEETS BLAA BØGER

Beskrivelser af historiske danske Bygningmindesmærker
ved Nationalmuseets Medarbejdere

Hidtil er udkommet:

VICTOR HERMANSEN: Store Hedinge Kirke
1 Kr.
M. MACKEPFRANG: Løgum Kloster
1 Kr. 25 Øre
HUGO MATTHIESSEN: Gamle Huse i Ribe
1 Kr. 50 Øre

OTTO NORN: Keldby Kirke paa Møn 1 Kr.
AAGE ROUSSEL: Børglum Kloster
1 Kr. 25 Øre
C. M. SMIDT: Vitskøl Kloster 1 Kr. 25 Øre
CHR. AXEL JENSEN: Riberhus Slotsbanke
1 Kr. 35 Øre

G Y L D E N D A L